

Μάσκες και χειροτεχνίες από γυαλί: Από την Αρχαία Ελλάδα έως σήμερα

Οι μάσκες και οι γυάλινες χειροτεχνίες αποτελούν αδιαμφισβήτητα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ιταλικής κουλτούρας και συγκεκριμένα της Βενετσιάνικης παράδοσης. Με τα κομψά σχέδια τους και την πληθώρα χρωμάτων και υλικών που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή και διακόσμησή τους, έχουν καταφέρει να είναι γνωστές σε όλο τον κόσμο. Κάθε χρόνο, όλο και περισσότεροι τουρίστες επισκέπτονται τη Βενετία για να θαυμάσουν από κοντά αυτές τις πανέμορφες δημιουργίες.

Όπως κάθε λαός, έτσι και οι Ιταλοί μετέφεραν στοιχεία του πολιτισμού τους σε μέρη τα οποία αποίκισαν. Ένα από αυτά ήταν και τα νησιά της Δυτικής Ελλάδος (Επτάνησα), όπου κυριάρχησαν από τα μέσα του 14^{ου} έως και τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και κατά συνέπεια κληροδότησαν μεγάλο μέρος της παράδοσης που έχουν στις μάσκες και την υαλοτεχνία.

Ωστόσο, η Ελλάδα διαθέτει τη δική της ιστορία στις κατασκευές μάσκας, η οποία έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα και φτάνει μέχρι και σήμερα.

Ξεκινώντας περίπου από τον 16^ο αι. π.Χ., οι μάσκες συναντώνται στους τάφους επιφανών προσώπων της αρχαίας Ελλάδας. Στις Μυκήνες έχουν βρεθεί νεκρικά προσωπεία σε τάφους βασιλικών νεκρών, τα οποία είναι κατασκευασμένα από χρυσό και διαθέτουν οπές στην περιοχή των αυτιών που διευκόλυναν την τοποθέτησή τους στο πρόσωπο του νεκρού με τη χρήση νήματος. Η πιο γνωστή μάσκα από εκείνη την περίοδο είναι εκείνη του «Αγαμέμνονα» (Εικ. 1), η οποία ανακαλύφθηκε σε βασιλικό τάφο και χρονολογείται μεταξύ 1550-1500 π.Χ. Νεκρικές μάσκες ανακαλύφθηκαν και στη Μακεδονία, από την περίοδο του 6^{ου} αι. π.Χ. και μετά. Το υλικό κατασκευής είναι και πάλι ο χρυσός, με σκοπό να αναδείξει τη σημαντικότητα των προσώπων που συνόδευαν.

Εικόνα 1: Προσωπείο Αγαμέμνονα, Μυκήνες, 16ος αι. π.Χ.

Εκτός από τις νεκρικές, οι μάσκες είχαν συχνά αποτροπαϊκό χαρακτήρα, με σκοπό την προστασία είτε ενός ατόμου είτε μίας πόλης και την απώθηση των εχθρών και των παρείσακτων. Τοποθετούνταν στις εισόδους σπιτιών ή εργαστηρίων, έτσι ώστε να δημιουργούν στους επισκέπτες τα αισθήματα του σεβασμού και του φόβου (Εικ. 2). Αποτροπαϊκές μάσκες χρησιμοποιούνταν ακόμη στα τείχη των πόλεων, στις προσόψεις ναών αλλά και σε νομίσματα. Ωστόσο, δεν ήταν απαραίτητα άσχημες, καθώς μπορεί να μαγνήτιζαν τον εχθρό με την ομορφιά τους, οδηγώντας τον έτσι στον αποπροσανατολισμό του.

Εικόνα 2: Αποτροπαϊκό προσωπείο της Μέδουσας σε προτομή της θεάς Αθηνάς

Δε θα μπορούσε φυσικά να λείπει η χρήση της μάσκας σε θρησκευτικές τελετές της αρχαίας Ελλάδας, όπως τα Διονύσια. Οι γιορτές αυτές γίνονταν προς τιμήν του Διόνυσου, θεού του κρασιού και της διασκέδασης, με τους πιστούς να φοράνε δέρματα ζώων και να αλείφουν το πρόσωπο τους με το κατακάθι του κρασιού ώστε να μην αναγνωρίζονται. Η ανωνυμία που εξασφάλιζαν μέσω των μεταμφιέσεων, τους επέτρεπε να μεθούν και να προβαίνουν σε άσεμνες χειρονομίες και πειράγματα των περαστικών.

Στα Διονύσια, η μάσκα κάνει την πρώτη της εμφάνιση σε θεατρική παράσταση. Η κατασκευή της γινόταν από τον σκευοποιό, πάνω στο πρόσωπο του ηθοποιού, το οποίο άλειφε αρχικά με λάδι. Στη συνέχεια τοποθετούσε επάνω του ένα βαμβακερό ύφασμα βουτηγμένο σε αλευρόκολλα και ακολουθούσε η επικάλυψη με γύψο. Όπως γίνεται αντιληπτό, η διαμόρφωση της μάσκας πραγματοποιούνταν με βάση τις διαστάσεις του προσώπου ενός ηθοποιού. Όμως, η τελική μορφή της μάσκας ολοκληρωνόταν με τον χρωματισμό της. Έτσι, ο εκάστοτε ηθοποιός, φορώντας τη μάσκα του μπορούσε να υποδυθεί έναν διαφορετικό χαρακτήρα, ανάλογα με τις ανάγκες της παράστασης.

Παρατηρούνται αρκετές διαφορές στα προσωπεία της κωμωδίας και σ' εκείνα της τραγωδίας και του σατυρικού δράματος (Εικ. 3). Συγκεκριμένα, στην κωμωδία οι μάσκες είχαν μια υπερβολή και τα χαρακτηριστικά τους ήταν παραμορφωμένα, έτσι ώστε να προκαλούν το γέλιο των θεατών. Διέθεταν αρκετά πλατύ στόμα κι έντονα φρύδια, ενώ μπορεί ακόμα να είχαν ράμφος ή λειρί με σκοπό να θυμίζουν ζώα. Αντίθετα, οι μάσκες της αρχαίας τραγωδίας και του σατυρικού δράματος είχαν σοβαρή κι επιβλητική όψη, με τις αντρικές να είναι σκουρόχρωμες και τις γυναικείες ανοιχτόχρωμες. Δινόταν ιδιαίτερη προσοχή σε χαρακτηριστικά όπως η μύτη, οι ρυτίδες, τα φρύδια και η κόμμωση. Στο σατυρικό δράμα, ο χορός των Σατύρων φορούσε προσωπεία με έντονα χαρακτηριστικά, μυτερό γένι και αυτιά τράγου.

Δυστυχώς στις μέρες μας δε διασώζονται θεατρικές μάσκες, εξαιτίας των φθαρτών υλικών κατασκευής τους. Οι πληροφορίες που έχουμε γι' αυτές αντλούνται από αναπαραστάσεις σε αγγεία και σε διακοσμητικά στοιχεία από πηλό, μάρμαρο και μέταλλο.

Εικόνα 3: Προσωπεία αρχαίας τραγωδίας (αριστερά) και κωμωδίας (δεξιά)

Από τις διονυσιακές γιορτές της αρχαίας Ελλάδας έχουν διατηρηθεί αρκετά στοιχεία τα οποία διαμόρφωσαν το σημερινό καρναβάλι της σύγχρονης Ελλάδας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του καρναβαλιού σε μια πόλη της βόρειας Ελλάδας, τη Νάουσα, όπου αναβιώνει κάθε χρόνο το έθιμο με τις Μπούλες και τους Γενίτσαρους (Εικ. 4). Όσοι παίρνουν μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις, είναι ντυμένοι με παραδοσιακές φορεσιές και κοσμήματα που κληρονομούνται από γενιά σε γενιά. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη μάσκα, η οποία είναι φτιαγμένη από πηλό και επενδύεται εσωτερικά με ύφασμα, έτσι ώστε να μη ζεσταίνεται το πρόσωπο αυτών που τις φορούν. Στα Επτάνησα και τη Δυτική Ελλάδα, το τοπικό καρναβάλι αντλεί πολλά στοιχεία από εκείνο της Βενετίας, δίνοντας μεγάλη έμφαση στις μάσκες. Για παράδειγμα, στη Ζάκυνθο αναβιώνουν τα έθιμα του Βενετσιάνικου γάμου και της κηδείας της μάσκας, με τη δεύτερη να αποτελεί μία αναπαράσταση-παρωδία κηδείας, όπου τη θέση του νεκρού έχει ο βασιλιάς Καρνάβαλος.

Εικόνα 4: Φωτογραφία από το Καρναβάλι της Νάουσας

Σε ότι αφορά τις χειροτεχνίες από γυαλί, ο ελληνικός χώρος επιδεικνύει και πάλι μια μακρά ιστορία με μεγάλο εύρος δημιουργιών. Στην αρχαιότητα, το γυαλί αποτελούσε ένα υλικό σπάνιο και πολύτιμο και αρκετοί θεωρούσαν πως διέθετε μαγικές ιδιότητες. Για την παραγωγή του χρησιμοποιούνται κυρίως άμμος, οξείδια καλίου, νατρίου και ασβεστίου και απαιτούνται ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες (περίπου 1300 °C).

Οι πρώτες γυάλινες κατασκευές στην Αρχαία Ελλάδα χρονολογούνται μεταξύ 16^{ου} και 11^{ου} αι. π.Χ. και περιλαμβάνουν αμφορείς (Εικ. 5,6), οινόχες και μικρά αγαλματίδια, για την παραγωγή των οποίων εφαρμόστηκε η τεχνική του πυρήνα. Κατά το πρώτο στάδιο κατεργασίας, ο υαλουργός χρησιμοποιούσε μια μεταλλική ράβδο, στην άκρη της οποίας διαμόρφωνε έναν πυρήνα από πηλό ή άλλο πυρίμαχο υλικό. Στη συνέχεια, ο πυρήνας βυθιζόταν σε λιωμένο γυαλί έτσι ώστε να καλυφθεί όλη η επιφάνειά του και ακολουθούσε η περιστροφή της ράβδου, κατά την οποία τοποθετούνταν στην επιφάνεια του αγγείου σπειροειδείς ταινίες γυαλιού άλλου χρώματος. Μ' ένα αιχμηρό εργαλείο, δινόταν το επιθυμητό σχήμα στις σπείρες κι έπειτα το αγγείο περιστρεφόταν σε επίπεδη επιφάνεια ώστε να σταθεροποιηθεί η μορφή του. Στο τέλος γινόταν η προσθήκη των λαβών, οι οποίες κατασκευάζονταν χωριστά. Τα περισσότερα από τα παραπάνω αγγεία έχουν διατηρηθεί σε

εξαιρετική κατάσταση, γεγονός το οποίο οφείλεται στην τοποθέτησή τους σε τάφους, ως προσωπικά αντικείμενα των νεκρών.

Εικόνα 5: Αμφορέας από γυαλί, 5^{ος} αι. π.Χ.

Από τον 12^ο έως και τον 9^ο αι. π.Χ., παρατηρείται μια ύφεση στην παραγωγή γυαλιού, καθώς η πολυπλοκότητα της κατεργασίας του εκείνη την εποχή το καθιστούσε είδος πολυτελείας, γι' αυτό και η παραγωγή γινόταν σε μικρές ποσότητες. Η εικόνα αυτή φαίνεται να αλλάζει σταδιακά από τον 8^ο αι. π.Χ. και μετά, όταν εμφανίζεται στο χώρο η τεχνική της χύτευσης σε ανοιχτό καλούπι, κατά την οποία το λιωμένο γυαλί διοχετεύεται σ' ένα καλούπι και με την ψύξη παίρνει το σχήμα του. Η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την κατασκευή ημισφαιρικών κυπέλλων ανοιχτού πράσινου χρώματος και συνεχίστηκε έως τον 5^ο και τον 4^ο αι. π.Χ. με την παραγωγή σχεδόν άχρωμου πλέον γυαλιού. Ταυτόχρονα, η τεχνική του πυρήνα γνωρίζει μεγάλη άνθηση εκείνη την περίοδο, με την δημιουργία αντιπροσωπευτικών αντικειμένων της εποχής, όπως στρογγυλά αλάβαστρα, των οποίων οι βάσεις ήταν κατασκευασμένες από γυαλί ή χρυσό. Τα γνωστότερα κέντρα παραγωγής γυάλινων αντικειμένων της εποχής βρίσκονταν στη Ρόδο και στην Κύπρο.

Εικόνα 6: Γυάλινος αμφορέας, 2^{ος} αι. π.Χ.

Η μεγάλη επανάσταση όμως στην παραγωγή γυαλιού παρατηρείται κατά τον 1^ο αι. π.Χ. με την εφεύρεση της τεχνικής του φυσήματος. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στην παροχή αέρα στο εσωτερικό της μάζας ενός ρευστού γυαλιού. Ειδικότερα, ο υαλουργός βύθιζε την άκρη ενός μεταλλικού σωλήνα σε λιωμένο γυαλί κι έπειτα φυσούσε μέσα στο σωλήνα, δίνοντας έτσι σφαιρικό σχήμα στο εύπλαστο υλικό. Ακολουθούσε η περιστροφή του σωλήνα σε επίπεδη επιφάνεια με ταυτόχρονη πίεση του γυαλιού, ώστε να διαμορφωθεί το εκάστοτε σχήμα του αγγείου. Εφαρμόζοντας μια δεύτερη μεταλλική ράβδο στη βάση, το αγγείο αφαιρούνταν από το σωλήνα και θερμαινόταν και πάλι για να τελειοποιηθεί το χείλος και να προστεθούν οι λαβές.

Η καινοτομία που έφερε το φυσητό γυαλί αύξησε ραγδαία την μαζική παραγωγή γυάλινων κατασκευών. Το κόστος μειώθηκε σημαντικά, διευρύνοντας έτσι τη χρήση του σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης, όπως κοσμήματα, τζάμια, παράθυρα, λάμπες και καθρέφτες. Παράλληλα, η τεχνική του πυρήνα εξαφανίζεται εξαιτίας των διευκολύνσεων που είχε το φυσητό γυαλί στην παραγωγή.

Αρκετή έμφαση δίνεται στον αποχρωματισμό του γυαλιού, καθώς μέχρι τότε κυριαρχούσαν οι αποχρώσεις του πράσινου και του μπλε. Για τη δημιουργία άχρωμου γυαλιού απαιτούνταν η χρήση λεπτής άμμου χωρίς σίδηρο και η προσθήκη μαγγανίου και αντιμονίου που λειτουργούσαν ως αποχρωματιστές.

Κατά την περίοδο 2^{ου} και 3^{ου} αι. μ.Χ. παρατηρούνται διάφοροι πειραματισμοί στην κατασκευή χυτών σκευών. Αξιοσημείωτα είναι τα γυάλινα σκεύη που αποτελούνταν από δύο γυάλινα άχρωμα κύπελλα, μεταξύ των οποίων τοποθετούνταν ένα φύλλο χρυσού (Εικ. 7). Η συγκεκριμένη τεχνική γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη κυρίως κατά τη Βυζαντινή περίοδο, από τον 4^ο αι. μ.Χ. και μετά. Οι πιο χαρακτηριστικές κατασκευές με ένθετο φύλλο χρυσού είναι τα γυάλινα σκεύη με θρησκευτικά σύμβολα. Την ίδια περίοδο αναπτύσσεται και η παραγωγή κωνικών κυπέλλων που χρησίμευαν ως καντήλια (Εικ. 9) καθώς και τα περίφημα βιτρώ (Εικ. 8) που διακοσμούν τις βυζαντινές εκκλησίες.

Εικόνα 7: Αγγείο με ένθετο φύλλο χρυσού

Από το 15^ο αι. μ.Χ. και μετά, είναι φανερό οι επιρροές που δέχθηκε ο κόσμος της υαλοτεχνίας από τη Βενετία. Το βενετσιάνικο γυαλί κυριαρχεί όχι μόνο στην Ιταλία, αλλά σε όλη την Ευρώπη, επηρεάζοντας σημαντικά τις τάσεις που επικρατούσαν και στον ελληνικό χώρο εκείνη την εποχή.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η γειτνίαση Ελλάδας και Ιταλίας, συνέβαλε καθοριστικά στην ανταλλαγή των πολιτισμικών τους στοιχείων. Ακόμα και μετά τη λήξη της Ενετοκρατίας, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών συνέχισαν να είναι καλές και να αλληλοεπιδρούν, μεταφέροντας όχι μόνο πρακτικά αγαθά της καθημερινότητας αλλά κυρίως πνευματικά αγαθά και σημεία αναφοράς της κουλτούρας τους. Χάρη σε αυτή τη σχέση μπορούμε και απολαμβάνουμε σήμερα την κληρονομιά που μας άφησαν ικανότατοι άνθρωποι του παρελθόντος μέσα από τον κόσμο του γυαλιού και της μάσκας.

Εικόνα 8: Βυζαντινά βιτρώ

Εικόνα 9: Καντήλια βυζαντινών εκκλησιών

Masks and glass art crafts: From Ancient Greece to the present day

Masks and glass art crafts are undoubtedly a special feature of Italian culture and specifically of the Venetian tradition. With their elegant designs and the plethora of colors and materials used for their construction and decoration, they have managed to be known all over the world. Every year, more and more tourists visit Venice to admire these beautiful creations up close.

Like any nation, the Italians transmitted elements of their culture to places where they colonized. One of them were the islands of Western Greece (Ionian Islands), where they dominated from the middle of the 14th to the end of the 18th century and consequently bequeathed much of the tradition they have in masks and glasswork.

However, Greece has its own history in mask constructions, which has its roots in antiquity and reaches even today.

Starting from about the 16th century BC, masks are found in the tombs of eminent persons of ancient Greece. In Mycenae, funeral masks have been found in tombs of the royal dead, which are made of gold and have holes in the area of the ears that facilitated their placement on the face of the deceased with the use of yarn. The most famous mask from that period is that of "Agamemnon" (Fig. 1), which was discovered in a royal tomb and dates back to 1550-1500 BC. Funeral masks were also discovered in Macedonia, from the period of the 6th century BC and afterwards. The material of manufacture is again gold, in order to highlight the importance of the persons who accompanied it.

Figure 1: Agamemnon Mask, Mycenae, 16th century BC

In addition to the funeral ones, the masks were often of an abominable nature, with the aim of protecting either a body or a city and repelling enemies and interlopers. They were placed at the entrances of houses or workshops, so as to create in visitors the feelings of respect and fear (Fig. 2). Abominable masks were also used on city walls, temple facades and coins. However, they were not necessarily ugly, as they could magnetize the enemy with their beauty, thus leading him to his disorientation.

Figure 2: Apotropaic mask of Medusa on a bust of the goddess Athena

Of course, the use of the mask in religious ceremonies of ancient Greece, such as Dionysia, could not be missing. These celebrations were held in honor of Dionysus, god of wine and entertainment, with his followers wearing animal skins and smearing their faces with the dregs of wine so that they would not be recognized. The anonymity they ensured through their disguises allowed them to get drunk and make obscene gestures and teasing of passersby.

In Dionysia, the mask makes its first appearance in a theatrical performance. Its construction was done by the potter, on the actor's face, which he initially smeared with oil. Then, he placed on it a cotton cloth dipped in flour glue and next followed the coating with plaster. As it is understood, the formation of the mask was carried out based on the dimensions of an actor's face. But the final form of the mask was completed with its coloring. Thus, each actor, by wearing his mask, could play a different character, depending on the needs of the show.

There are several differences in the masks of comedy and those of tragedy and satirical drama (Fig. 3). Specifically, in comedy the masks had an exaggeration and their characteristics were distorted, so as to provoke the laughter of the viewers. They had quite a wide mouth and pronounced eyebrows, while they might also had a beak or a cockscomb in order to resemble animals. On the contrary, the masks of ancient tragedy and satirical drama had a serious and imposing appearance, with men's being dark in color and women's light-colored. Special attention was paid to features such as the nose, wrinkles, eyebrows and headdress. In the satirical drama, the dance of the Satires wore masks with pronounced features, pointed beard and goat ears.

Unfortunately, theatrical masks are not preserved nowadays, due to their perishable construction materials. The information we have about them is drawn from representations in vases and decorative elements of clay, marble and metal.

Figure 3: Masks of ancient tragedy (left) and comedy (right)

From the Dionysian festivals of ancient Greece, several elements have been preserved that shaped today's carnival of modern Greece. Typical is the case of the carnival in a city in northern Greece, Naoussa, where the custom with Boules and Janissaries is revived every year (Fig. 4). Those who take part in the festivities are dressed in traditional costumes and jewelry that are inherited from generation to generation. Special attention is paid to the mask, which is made of clay and is lined internally with fabric, so as not to warm the face of those who wear them. In the Ionian Islands and Western Greece, the local carnival draws many elements from that of Venice, with great emphasis on masks. For example, in Zakynthos, the customs of the Venetian wedding and the funeral of the mask are revived, with the latter being a representation-parody of a funeral, where the deceased person is the king Carnival.

Figure 4: Photo from the Carnival of Naoussa

As for the glass art crafts, the Greek area once again demonstrates a long history with a wide range of creations. In ancient times, glass was a rare and valuable material and many believed that it had magical properties. For its production are mainly used sand, potassium, sodium and calcium oxides, while particularly high temperatures are also required (about 1300 °C).

The first glass structures in Ancient Greece are dated from the 16th to the 11th century BC and include amphorae, sommeliers and small statuettes (Fig. 5,6), for the production of which the core technique was applied. During the first stage of process, the glassmaker used a metal rod and on its edge he formed a core of clay or other refractory material. Then, the core was immersed in molten glass so that its entire surface was covered and after that followed the rotation of the rod, during which spiral strips of glass of another color were placed on the surface of the vessel. The desired shape was given to the spirals with a sharp tool and then the vase was rotated on a flat surface to stabilize its form. In the end, there was the addition of the handles, which were made separately. Most of the above vessels have been preserved in excellent condition, which is due to their placement in tombs, as personal items of the dead.

Figure 5: Amphora of glass, 5th century BC

From the 12th to the 9th century BC, there is a decline in the production of glass, as the complexity of its processing at that time made it a luxury item, which is why the production was done in small quantities. This picture seems to change gradually from the 8th century BC and afterwards, when the technique of casting in an open mold appears, in which the molten glass is channeled into a mold and with cooling process takes its shape. This method was mainly used for the construction of hemispherical cups of light green color and continued until the 5th and 4th centuries BC, with the production of almost colorless glass. At the same time, the core technique flourished in that period, with the creation of representative objects, such as round alabasters, whose bases were made of glass or gold. The most famous centers for the production of glass objects were located in Rhodes and Cyprus.

Figure 6: Glass amphora, 2nd century BC

However, the great revolution in the glass production is observed during the 1st century BC with the invention of the blowing technique. This method is based on the air supply inside the mass of a liquid glass. In particular, the glassmaker would immerse the edge of a metal tube in molten glass and then blow into the tube, thus giving a spherical shape to the malleable material. This was followed by the rotation of the tube on a flat surface with simultaneous pressure of the glass, in order to form the shape of the vessel. By applying a second metal rod to the base, the vessel was removed from the pipe and heated again to perfect the rim and add the handles.

The innovation brought by blown glass increased the mass production of glass structures rapidly. Costs decreased significantly, thus expanding its use in everyday objects, such as jewelry, glazing, windows, lamps and mirrors. At the same time, the core technique disappears due to the easiness that blown glass had in production.

Particular emphasis is placed on the discoloration of the glass, as until then, the shades of green and blue dominated. In order to create colorless glass, it was required to use fine sand without iron and to add manganese and antimony that acted as discolorers.

During the period of the 2nd and 3rd centuries AD, various experiments are observed in the manufacture of cast utensils. Noteworthy are the glass utensils that consisted of two glass colorless cups, among which was placed a sheet of gold (Fig. 7). This technique has undergone great development mainly during the Byzantine period, from the 4th century AD and onwards. The most characteristic constructions with a gold leaf insert are glassware with religious symbols. During the same period was developed the production of conical cups that served as candle-lamps (Fig. 9) as well as the famous vitraux (Fig. 8) that decorate the Byzantine churches.

Figure 7: Vase with gold leaf insert

From the 15th century AD onwards, the influences that the world of glass art received from Venice is evident. Venetian glass dominates not only in Italy, but throughout Europe, significantly affecting the trends that prevailed in the Greek area at that time.

As mentioned above, the proximity of Greece and Italy contributed significantly to the exchange of their cultural elements. Even after the end of the Venetian occupation, the relations between the two countries continued to be good and to have an impact on each other, transferring not only practical goods of everyday life but mainly spiritual goods and reference points of their culture. Thanks to this relationship we can enjoy today the legacy left to us by remarkable people of the past through the world of glass and mask.

Figure 8: Byzantine vitraux

Figure 9: Cantle-lamps of Byzantine churches

